

OLSZA

ARTUR SAWICKI

– gatunek liściasty z szyszeczkami

Olsza to rodzaj drzew spotykany najczęściej na najbardziej wilgotnych terenach – brzegach rzek, wzdłuż strumieni, jako główny składnik lasów łęgowych i olsowych. W Polsce drzewostany olszowe zajmują ok. 5% powierzchni leśnej.

Najbardziej charakterystyczną cechą olszy są jej owocostany – szyszeczki, które w danym roku mają kolor zielony, a pozostając na drzewie do następnego roku przybierają brązowo-czarną barwę. Nasiona wysypują się zimą. Jednocześnie liście tych drzew nie przebarwiają się jesienią, jedynie ich kolor zielony nieco blednie. Na półkuli północnej występuje ok. 30 gatunków olszy, a w naszym kraju trzy: olsza czarna, szara i zielona.

Gatunkiem o najbardziej powszechnym występowaniu jest **olsza czarna**. Nazwę swą zawdzięcza barwie kory, która była wykorzystywana do farbowania tkanin na czarno. Występuje ona w całej Europie, na niektórych obszarach Azji i w północno-zachodniej Afryce. Należy do drzew długo żyjących – zazwyczaj dożywa wieku 120 lat, jednak polska rekordzistka rosnąca w Nekli (w województwie wielkopolskim) osiągnęła wiek 185 lat. Jej obwód na wysokości 1,3 m (pierśnica) wynosi ok. 4 m.

Olsza czarna dorasta najczęściej do 25–30 m wysokości. Ma dużą zdolność do tworzenia odrostów ze ściętych pni. W leśnictwie zjawisko to jest wykorzystywane w procesie odnawiania drzewostanów olszowych. Jak

większość gatunków liściastych należy do gatunków jednopiennych, a wiatropylne kwiatostany rozwijają się jeszcze przed wykształceniem liści, często już w lutym. Dlatego w pszczelarstwie pyłek jej może być wykorzystywany do podkarmiania pszczoł wiosną.

Gatunek ten „znalazł” sprytny sposób, by na siedliskach o małej zawartości azotu móc czerpać go przy pomocy bakterii brodawkowych występujących na jego korzeniach. Ocenia się, że ilość azotu związanego w ten sposób to 50–130 kg/ha/rok.

Drewno tej olszy jest głównie wykorzystywane do produkcji klepek parkietowej, sklejek i oklein, a z racji odporności na długie przebywanie w wodzie znajduje także zastosowanie jako materiał ogrodzeniowy. Ciekawostką jest, że badania wykonane dla Muzeum Archeologicznego w Poznaniu wykazały, iż część wodociągów Poznania fundowanych przez hrabiego Raczyńskiego była wykonana właśnie z olchy. Jednocześnie drewno olszy jest jednym z najbardziej cenionych do wędzenia mięsa i ryb. Dawniej stosowano drewno olszy również do wyrobu naczyń, w których przechowywano produkty żywnościowe gdyż nie nabierały w nich obcych zapachów. Warto

A. SAWICKI (3)

Ulistniony pęd olszy szarej

Olsza zielona – szyszeczki

Olsza zielona powyżej granicy lasu w Bieszczadach

wiedzieć, że w poprzednich wiekach z szyszek olszy produkowano atrament. Gałązki olszy są natomiast skutecznym środkiem odstraszającym szkodniki szkółek leśnych i ogrodów warzywnych: myszy, nornice oraz turkucia podjadka.

W wierzeniach greckich drzewo to związane jest z wynalazcą ognia – Foroneusem. Źródłem mitów i zabobonów stała się również czerwona barwa drewna olszy po rozrąbaniu, co uważano za jego krwawienie.

Zdecydowanie krócej żyje **olsza szara**, najczęściej 30–70 lat. Zasięgiem swoim obejmuje Europę, Kaukaz i zachodnią Syberię. Może mieć ona postać wielopniowego krzewu lub drzewa dorastającego do 20 m wysokości. Najczęściej można ją spotkać na południu kraju, na pogórzu do regła dolnego. Występuje ona w dolinach rzek oraz potoków górskich i jednocześnie uważana jest za gatunek pionierski. Regionem, w którym opanowała znaczne tereny (ok. 30 tys. hektarów) były Bieszczady oraz Beskid Niski. Proces ten nastąpił po II wojnie światowej na obszarach wyłączonych z gospodarki rolnej. Leśnicy potraktowali ją tu jako przedplon w przebudowie na cenne i właściwe dla górskich siedlisk drzewostany jodłowo-bukowe.

Drewno olszy szarej oceniane jest w porównaniu z olszą czarną jako gorszej jakości, jednak znalazło ono szerokie zastosowanie do produkcji węgla drzewnego. Bieszczady jeszcze do niedawna kojarzyły się z dymiącymi retortami, w których masowo wypalano węgiel z olszy – nasz ceniony produkt eksportowy. Olsza szara tworząc charakterystyczne odrośla korzeniowe jest wykorzystywana do rekultywacji terenów przemysłowych oraz do umacniania skarp i stromych brzegów strumieni.

Chcąc identyfikować oba te gatunki warto zwrócić uwagę na liście, a mianowicie: olsza czarna tworzy liście odwrotnie jajowate, najczęściej tępo zakończone lub z charakterystycznym wyciętym wierzchołkiem. Natomiast liście olszy szarej są u nasady zaokrąglone i ostro zakończone.

Trzeci gatunek olszy, który możemy spotkać wyłącznie w górach, to **olsza zielona**. Zasięg jej występowania to Europa, Azja i Ameryka Północna. Jest to krzew dorastający zazwyczaj do 2 m wysokości, a w korzystnych warunkach do 4 m. W Polsce naturalnie występuje wyłącznie w Bieszczadach, a w Tatrach został wprowadzony, aby podobnie jak kosodrzewina ograniczał procesy erozji. Ten wysokogórski gatunek spotkamy na szlakach bieszczadzkich powyżej granicy lasów bukowych. Zauważono jednak w ostatnich latach „schodzenie” olszy zielonej w niższe partie gór, a najniżej odnotowano go ok. 450 m n.p.m. w Orelcu (koło Leska). Olsza zielona zwana jest również kosą dlatego, że jej pędy są wygięte i przypominają kosę. □